

UKRAYNA KRİZİ VE AVRUPA GÜVENLİK MİMARİSİNİN GELECEĞİ*

The Ukrainian Crisis and the Future of European Security Architecture

Emre Ozan**

Özet

Ukrayna krizi Avrupa güvenliğinin kurumsal yapısını derinden etkilemektedir. Ancak Ukrayna krizi Avrupa güvenliğindeki yapısal sorunların nedeni olmaktan ziyade bir sonucu olarak kabul edilmelidir. Bu çalışmanın temel varsayımı Avrupa güvenlik yapılanmasının Ukrayna krizini önleyebilecek araçlara sahip olmadığı ve hatta krizin ortaya çıkmasına büyük ölçüde bu yapılanmadaki temel sorunların yol açtığıdır. Üzerinde durulan başlıca yapısal sorun Rusya'nın Avrupa güvenlik mimarisinde nasıl konumlandırılacağıdır. Bu noktada ortaya atılan tez Avrupa güvenlik kurumlarının Rus güvenlik ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde inşa edilmediği ve Avrupa güvenliğinin dışına itildikçe Rusya'nın Avrupa için bir tehdit haline geldiğidir. Dolayısıyla Ukrayna krizini Rusya'nın yayılmacı ve saldırgan politikası ile açıklamak indirgemeci bir yaklaşım olmaktadır. Ukrayna krizini açıklayabilmek adına Avrupa güvenlik mimarisinin karşılaştığı yapısal sorunlar ortaya konulmak ve ayrıca Ukrayna krizinin bu yapısal sorunlara getirdiği yeni dinamikler tartışılmak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna Krizi, Avrupa Güvenliği, NATO, Rusya, Yeni Soğuk Savaş

Abstract

The Ukrainian crisis is deeply affecting the institutional structure of European security. However, the Ukrainian crisis should be regarded as a consequence of the structural problems of European security, not a reason for them. The basic assumption of this work is that the European security structure did not have the means to prevent the Ukrainian crisis and the emergence of the crisis is largely caused by fundamental problems in this edifice. The main operational problem is how Russia will be positioned in European security architecture. European security institutions do not reflect Russian security concerns. Russia's ability to affect developments in European security is reduced. Russia finds itself pushed to the periphery of the continent. Therefore, it is a reductionist approach to explaining the Ukrainian crisis with the expansionist and aggressive policy of Russia. This work is aimed at revealing the structural problems faced by the European security architecture and discussing the new dynamics added by the Ukrainian crisis on these structural problems.

Keywords: The Ukrainian Crisis, European Security, NATO, Russia, the New Cold War

* Makale gönderim tarihi: 30.04.2017 Yayına kabul tarihi: 29.05.2017

** Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler A.B.D., emreozan@yahoo.com

Giriş

Avrupa güvenliği son yıllarda kurumsal düzeyde çok önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. Avrupa güvenliğinin iki temel kurumundan ilki olan NATO açısından bakıldığında genişleme sürecinin getirdiği yeni risk ve tehditler, transatlantik ittifakında ABD ve Avrupa arasında nasıl bir denge kurulacağı, NATO'nun küresel güvenlik misyonunun nasıl tanımlanacağı vb. sorunlar dikkat çekmektedir. Avrupa güvenliğinin bir diğer kurumsal çatısı AB ise çok daha derin sorunlarla karşı karşıyadır. 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşmasının Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına getirdiği yeni kurumsal yapının işlerliği, İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı ve ye ülkelerde AB karşıtı siyasal partilerin g kazanması, AB'nin yakın çevresinde artan risk ve tehditlerle nasıl mücadele edileceği vb. sorunlar AB'yi varoluşsal bir krize sürüklemektedir. Tüm bu sorunlar Avrupa güvenliğinin kurumsal yapısını kırılgan hale getirmektedir.

Karşılaştıkları ağır sorunlar Avrupa güvenlik kurumlarının Ukrayna krizine etkin bir yanıt vermesini zorlaştırmaktadır. Üstelik Ukrayna krizi bütün bu sorunlara yeni boyutlar ve dinamikler kazandırmakta, bunları içinden çıkılması daha zor sorunlar haline getirmektedir. Bu alışmada Ukrayna krizinin Avrupa güvenliği üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Ukrayna krizine dair literatür değerlendirildiğinde ve krizin tarafı olan aktörlerin söylemleri incelendiğinde yaşanan sürecin genellikle Rus yayılmacılığı ile açıklandığı görülmektedir. Gerçekten de Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın doğusunda sürdürdüğü etkinlik sadece Avrupa güvenliğini değil uluslararası sistemin temel ilkelerini de tehdit etmektedir. Ancak bu çalışmanın başlıca tezi Avrupa güvenlik mimarisinin yapısal sorunlarının Ukrayna krizini ortaya çıkaran dinamiklerden biri olduğudur. Bir başka deyişle Ukrayna krizi Avrupa güvenliğinde yaşanan yapısal sorunların nedeni değil sonucudur.

Avrupa güvenliğinin karşılaştığı yapısal sorunların başında Rusya'nın Avrupa güvenlik kurumlarından dışlanmış olması ve onun güvenlik ihtiyaçlarının bu kurumlarda yansıtılmaması gelmektedir. Üstelik Avrupa güvenliğinin başlıca iki kurumu AB ve NATO'nun Rus yakın çevresini de içine alacak şekilde genişlemesi Rusya tarafından

tehdit olarak algılanmaktadır. Böylece Rusya Avrupa güvenlik kurumlarına dâhil edilemedikçe stratejik bir rakibe ve hatta düşmana dönüşmektedir.

Çalışmada öncelikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa güvenliğinin kurumsal yapısı ele alınacaktır. Avrupa güvenliğinde rol oynayan başlıca kurumlar ve bunların nasıl bir güvenlik anlayışını yansıttıkları değerlendirilecektir. Daha sonra bu kurumların Rusya'yı kurumsal güvenlik yapılanmasında nasıl konumlandığı ve Rusya'nın bu duruma nasıl bir yanıt verdiği tartışılacaktır. Rusya'nın verdiği tepkinin nedenlerini anlamlandırmak açısından Ukrayna'nın Rusya için önemi üzerinde ayrıca durulacaktır. Ardından Avrupa güvenlik yapılanması ile Rusya arasındaki ilişkiye ve Avrupa güvenliğindeki diğer yapısal sorunlara Ukrayna krizinin getirdiği yeni dinamikler ortaya konulacaktır.

Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Mimarisi

Avrupa güvenlik mimarisi üç temel kurum üzerine inşa edilmiştir: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT). Bunların yanı sıra demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi konulara odaklanıyor olmasına rağmen Avrupa Konseyi de dördüncü bir kurum olarak kabul edilebilir. Bütün bu kurumlar Soğuk Savaş döneminde oluşturulmuşlardır ve her biri kendilerine özgü tarihsel koşulların ürünleri olarak farklı güvenlik anlayışlarını ve felsefelerini yansıtmaktadır.¹ NATO askeri güç ve caydırıcılık yoluyla üyelerinin savunmalarını gerçekleştirmek için kurulan bir örgüttür. AB ise ekonomik bütünleşmenin uzun vadede getireceği barış ve istikrarı hedeflemiştir. Son olarak AGİT tüm kıtada, yani soğuk bir savaşın sürdüğü Doğu ve Batı blokları arasında ortak norm ve ilkelerin hayat bulması amacını taşımıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ise bütün bu hedef ve görev tanımlarının gözden geçirilmesini gerektirmiş, üç kurumun da yeni döneme ve koşullara uyum sağlamaları ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

1 Ole Wæver, "The European Security Triangle", Jaap de Wilde, der., *Organized Anarchy in Europe: The Role of States and Intergovernmental Organizations*, Tauris, Londra 1995, s. 245-266.

Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenlik yapılanmasının nasıl oluşturulacağına dair tartışmalarda AGİT küçük bir yer kaplayabilmiştir. Tüm Avrupa'yı kapsayan bir kurum olarak AGİT'in öne çıkarılmasını savunan belki de yegâne ülke Rusya olmuş ama Rusya'nın bu talepleri karşılık bulmamıştır. Bunun yerine AB ve NATO öncü kurumlar olarak belirmiş, Rusya'nın Avrupa'da üye olduğu tek güvenlik örgütü olan AGİT insan haklarının izlenmesi ve seçimlerin gözlenmesi gibi görevlerin ötesine geçememiştir. Yugoslavya'nın dağılmasının ve eski Doğu Bloğu ülkelerinin reform süreçlerinin en acil güvenlik sorunları haline geldiği bir ortamda Rusya'nın güvenlik endişeleri göz ardı edilebilir meseleler olarak algılanmıştır.² AB ve NATO çerçevesinde Rusya'nın dışarıda tutulduğu fakat çeşitli ortaklık mekanizmaları vasıtasıyla bir ölçüde dâhil edildiği bir güvenlik mimarisi oluşturulmak istenmiştir.

Avrupa güvenlik mimarisinde öne çıkan kurumların başında AB gelmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından Avrupalı hükümetler önemli bir karar almış ve Avrupa Topluluğu'nu derinleştirerek Avrupa Birliği'ne dönüştüren Maastricht Antlaşması'nı imzalamışlardır. Kısa bir süre sonra birliğin derinleşmekle kalmayıp genişlemesi gündeme gelmiştir. Avrupa kıtasının istikrar ve güvenliği bütünleşme yoluyla sağlanmak istenmiştir. Bütünleşme ve güvenlik bu süreçte birbirini tamamlayan kavramlar haline gelmiş, Avrupa bütünleşmesi bir bakıma güvenikleştirilmiştir.³ Avrupa'nın milliyetçilik, saldırganlık ve savaş gibi felaketlere sahne olan geçmişi ötekileştirilmiş, kıtaya istikrarlı bir barışın hâkim olmasının tek yolu olarak bütünleşmeye işaret edilmiştir. Öyle ki bütünleşme/ayırışma ikilemi AB'nin gelecekte nasıl bir şekle sahip olacağı ile değil var olup olmayacağı ile ilgili bir mesele olarak ele alınmıştır.⁴

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası değişim süreci AB'ye benzer bir şekilde Avrupa kıtasının demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değerler üzerinde yeniden inşasını hedeflemiştir. NATO dok-

2 Edward W. Walker, "Between East and West: NATO Enlargement and the Geopolitics of the Ukraine Crisis", Agnieszka Pikulicka-Wilczewska – Richard Sakwa, der., *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, E-International Relations Publishing, Bristol 2015, s. 143.

3 Atsuko Higashino, "For the Sake of 'Peace and Security'? The Role of Security in the European Union Enlargement Eastwards", *Cooperation and Conflict*, XXXIX/4, 2004, s. 347-368.

4 Ole Wæver, "European security identities", *Journal of Common Market Studies*, XXXIV/1, 1996, s. 128.

sanlı yıllar boyunca kendisini bu ortak değerler temelinde bir araya gelen devletlerin oluşturduğu bir ittifak olarak tanımlamıştır. Daha 1990'da ilan edilen Londra Deklarasyonunda üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları, değişimin öncüsü bir kurum olarak İttifakın “Demokrasiye, insan haklarına ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne olan ortak inançla birlikte güvenliği ve istikrarı destekleyerek daha fazla bütünleşmiş bir kıtanın inşasına yardımcı” olabileceğinin altını çizmişlerdir.⁵ Bu ortak değerler vurgusu genişleme politikası ile tamamlanmak istenmiştir. NATO'nun genişlemesi, eski Doğu Bloğu ülkelerinin demokratik dönüşümünü ve güvenlik sektörü reformunu kolaylaştıracak ve aynı zamanda tehdit algılarını giderecek bir politika olarak değerlendirilmiştir. Böylece Avrupa güvenliğinin genişleme ve bütünleşme yoluyla sağlanması hedeflenmiştir.

AB ve NATO'nun yukarıda sözü edilen hedeflere önemli ölçüde ulaştıklarını söylemek mümkündür. Bu kurumlar sayesinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde demokratikleşme, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve güvenlik yapılanmasının modernizasyonu gibi alanları kapsayan yapısal dönüşümün getirdiği risklerin en aza indirildiği ve bu süreçlerin Avrupa kıtasının istikrarını bozmadan gerçekleştiği söylenebilir. Bir başka deyişle Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında ortaya çıkan ani yapısal dönüşüm süreci büyük ölçüde hasarsız gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Güvenlik Mimarisinde Rusya

Avrupa güvenliğinde Soğuk Savaş sonrası dönemin getirdiği yapısal dönüşüm başarılı bir şekilde gerçekleşirken Rusya'nın Avrupa güvenlik kurumlarının dışına itilmesi yeni sorunlar yaratacaktır. Hem AB'nin hem de NATO'nun genişleme sürecine dâhil edilen ve geleceklerini Batıda gören eski Doğu bloğu ülkelerinin pek çoğu için Rusya başlıca güvenlik sorunudur. Bu ülkelerin Avrupa güvenlik kurumlarına üye olmaları Avrupa güvenliğinde Rusya'nın konumundan kaynaklanan sorunları belirginleştirecektir.

5 North Atlantic Council, *London Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, Londra 5-6 Temmuz 1990, 28 Nisan 2017, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm>.

Rusya açısındansa bu ülkelerin AB ve NATO gibi kendisinin dışlandığı Batılı kurumlara üyeliği bir tehdit haline gelecektir. Rusya bu sürece engel olamayacaktır ancak Batının güvenlik kurumları kendi sınırlarına yaklaştıkça bu sürece daha sert tepki verecektir. Ukrayna krizini de bu biçimde değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrasında yeniden inşa edilen Avrupa güvenlik mimarisinde Rusya'nın konumunu doğru tespit etmek gerekmektedir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra doksanlı yıllar boyunca Rusya'ya Batı yanlısı bir siyasal iklim hâkim olmuştur. Bu iklimde Rus yöneticiler ülkelerinin güvenlik endişelerinin Batılı devlet adamlarınca dikkate alınacağı konusunda ümitli olmuşlardır. Ancak ilerleyen süreç bu ümitleri boşa çıkarmıştır. Avrupa ülkelerinin Rusya'dan algıladıkları askeri tehdit büyük ölçüde ortadan kalkmış olmasına rağmen NATO varlığını sürdürmüş ve Avrupa güvenliğinin merkezinde yer almaya devam etmiştir. Rusya'dan kaynaklanan tehditlere karşı kurulmuş olan ve bünyesinde Rusya'yı barındırmayan NATO'nun bu merkezi rolü Rusya'nın güvenlik algılarını olumsuz etkilemiştir. Doksanlı yıllar boyunca Rusya ile NATO arasında çeşitli ortaklık ve işbirliği girişimleri denenmiş, Batılı ülkeler Rusya'yı Avrupa güvenlik mimarisine dâhil etmeyen ama güvenlik bağlantılarını tamamen koparmayan bir model geliştirmeye çalışmışlardır. Bu model verimli olmamış Çeçenistan Savaşları, Yugoslavya'nın dağılması, Kosova müdahalesi ve NATO'nun genişlemesi gibi gelişmeler Batı ile Rusya'nın güvenlik algılamaları arasındaki farklılığı artırmıştır.

Rusya'nın Avrupa güvenlik mimarisinden giderek dışlanması önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçların başında Rusya'nın Avrupa'nın periferisine doğru itilmesi gelmektedir. Rusya Avrupa güvenlik meselelerine ve siyasi gelişmelere etki yeteneğini büyük ölçüde yitirmiştir. Avrupa'daki eski müttefiklerini -Varşova Paktı üyelerini- kaybettiği gibi bu ülkeler Rusya karşıtı bir siyasal söylem benimsemişlerdir. Bu gelişmeler Rusya'nın Avrupa güvenliğindeki konumunun her zaman zorlu bir gündem yarattığını göstermektedir.⁶ NATO'nun genişlemesi süreci ise yalnızlaşmakta olan Rusya'nın aynı zamanda çevrenleme algısına kapılmasına yol açmıştır. Bu da Rusya'yı güven-

6 Vladimir Baranovsky, "Russia: A Part of Europe or Apart from Europe?", *International Affairs*, LXXVI/3, 2000, s. 443-458.

lik ihtiyaçlarını karşılama noktasında çeşitli alternatif arayışlarına yönelmiştir.

Rusya'nın alternatif arayışlarında Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi kurumlar temel bir rol oynamışlardır. Bunlardan ilk ikisi eski Sovyet coğrafyasında Rus liderliğine dayalı bir güvenlik ve işbirliği ağı oluşturarak Batılıların nüfuz kurma çabalarına bir yanıt veren⁷, sonuncusu ise Rusya'nın uluslararası politikada kendisini yeniden büyük güç olarak inşa etme hedefini yansıtan stratejik araçlardır.⁸ Diğer tarafta NATO, eski Sovyet coğrafyasındaki bu girişimleri Rusya'nın hedef ülkelere dayattığı, dolayısıyla meşru olmayan ve kırılabilir yapılar olarak değerlendirmiş, bu arayışlara yol açan güvenlik ihtiyaçlarını ve endişelerini göz ardı etmiştir.⁹

Bu gelişmeler göstermektedir ki, Soğuk Savaş yıllarında Avrupa için bir tehdit olan Rusya Soğuk Savaş sonrasında bir ortağa dönüşemedikçe düşman değil ama stratejik bir rakip haline gelmiştir. Bu stratejik rekabeti körükleyen en çetin mesele NATO ve AB'nin genişlemesi olmuştur. Bu açıdan 2008 yılı önemli bir dönüm noktası teşkil eder. NATO üyesi ülkeler, 2008 Bükreş Zirvesi bildirisinde Gürcistan ve Ukrayna'nın ittifaka 'bir gün' üye olacaklarını ilan etmişlerdir.¹⁰ Aynı yıl içerisinde Gürcistan ile Rusya arasında çıkan savaş Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna gibi kendisi açısından stratejik önemi yüksek ülkelerin NATO'ya üyeliğini önleme konusundaki kararlılığını açık bir şekilde göstermiştir. 2008 yılı bir başka açıdan da önem taşımaktadır. Söz konusu yılda AB, Doğu Ortaklığı programını ilan ederek AB üyelik perspektifi olmayan Doğu Avrupa ve Kafkasya ülkeleriyle daha yoğun bir ekonomik işbirliği geliştirme hedefini ortaya koymuş-

7 Mehmet Seyfettin Erol – Aidarbek Amirbek, "Avrasya'da Yeni Tehditler ve Güvenlik Arayışı: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün Geleceği", Mehmet Seyfettin Erol, der., *Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları: Türkiye'nin Güncel Güvenlik Sorunları: Ülkeler, Bölgeler, Örgütler*, Barış Kitabevi, Ankara 2011, s. 313-334.

8 Dmitri Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC 2002.

9 Samuel Charap – Mikhail Troitskiy, "Russia, the West and the Integration Dilemma", *Survival: Global Politics and Strategy*, LV/6, 2013, s. 52-53.

10 North Atlantic Council, *Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008*, Bükreş, 12 Ağustos 2015, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm.

tur. Ekonomik açıdan Rusya'yla bağımlılık ilişkisi içerisinde olan bu ülkeler Avrupa ekonomisinin çekim alanına dâhil edilmek istenmiştir. Nitekim Ukrayna'daki krizin fitilini ateşleyen gelişme bu ortaklık programı olacaktır.

Rusya'nın Avrupa güvenlik mimarisindeki konumu her zaman büyük zorlukları beraberinde getirmiş, karşılıklı ilişkiler sürekli iniş çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu zorluklar çoğu zaman önemli krizlere de yol açmıştır. Bununla birlikte, bugüne dek tüm krizlerin ardından diyalog kurulabilmiş ve ilişkilerde yeni bir başlangıç umudu korunmuştur. Bunun en son ve en bariz örneği 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı sonrasında ABD ile Rusya arasında başlatılan Sıfırlama (Reset) Politikasıdır. Ancak Ukrayna-Kırım krizi yeni bir süreci ifade etmektedir. Rusya artık Avrupa güvenlik mimarisinin yalnızca dışında tutulmak istenen bir aktör olarak değil, bizzat Avrupa güvenlik düzenini bozan, yayılcı ve revizyonist politikalar izleyen bir ülke olarak görülmektedir. Ukrayna-Kırım krizini Rusya'nın yayılcılığı ile açıklayan görüşler sıkça dile getirilmekte ve önemli bir destek bulmaktadır. Ancak bu bakış açısı meseleyi basitleştirmektedir. Bu indirgemeci yorum Ukrayna-Kırım krizini önlemekte başarısız olan Avrupa güvenlik mimarisinin yapısal sorunlarını göz ardı ettiği gibi Rusya'nın güvenlik algılarını ve Rusya açısından Ukrayna'nın taşıdığı önemi sağlıklı bir şekilde değerlendirmemize de izin vermemektedir.

Rusya'nın Ukrayna Politikası

Rusya Avrupa güvenlik mimarisinin dışında tutulduğu gibi Rusya'nın güvenlik ihtiyaçları Avrupa güvenlik gündemine dahil edilmemiştir. AB ve NATO'nun Rusya sınırına doğru ilerlemesinin Rusya'da yarattığı endişe yeterince dikkate alınmamıştır. Eski Doğu bloğu ülkelerinin bu kurumlara üyeliğine karşı çıksa da engel olamayan ve bir süre sonra durumu kabullenen Rusya'nın Ukrayna'da da benzer bir tepki vereceği düşünülmüştür. Yakın çevresinde devam eden Batı yayılmasına artık daha sert tepki vereceğini Gürcistan örneğinde gösteren Rusya, Ukrayna'da çok daha radikal adımlar atmıştır. Avrupa güvenliğindeki başat aktörlerin Rusya açısından Ukrayna'nın taşıdığı önemi doğru tahlil edemedikleri görülmektedir.

Rusya'nın Ukrayna-Kırım krizinde izlediği politikayı anlamak açısından öncelikle tarihi ve stratejik etkenleri hesaba katmak gerekmektedir. Ukrayna, Rus devletinin doğduğu topraklara ev sahipliği yapmasının ve yüzlerce yıl Rus devletine bağlı kalmasının getirdiği tarihi önemin yanı sıra stratejik açıdan da büyük değere sahiptir. Tarih boyunca Avrupa'dan Rusya'ya yönelen saldırgan emperyal güçlerin geçmek zorunda kaldıkları Ukrayna Rus savunma planlaması açısından son derece kritik bir jeostratejik derinlik sunmaktadır. Bu noktadan bakıldığında rakip bir aktörün Ukrayna'da bu denli nüfuz sahibi olmasına hiçbir Rus devlet adamının izin vermesi beklenmemelidir.¹¹ Diğer yandan Rusya'nın güneydeki etkinliği açısından Ukrayna ve Kafkas coğrafyası belirleyici bir önem arz etmektedir. Batılı güçlerin bu coğrafyadaki ilerleyişini durdurmak adına her türlü aracı kullanmaya hazır olduğunu daha 2008'de Gürcistan'da gösteren Rusya, Ukrayna-Kırım krizinde de bu tutumunu kararlı bir şekilde sürdürmüştür.¹²

NATO ve AB Ukrayna'da Batı yönelimli, istikrarlı ve demokratik bir rejim kurma hedeflerini saklamamaktadır. Ancak böyle bir rejimin Rusya açısından kesin bir yenilgi olacağı söylenebilir. Dolayısıyla Rusya Ukrayna'yı kaybetmemek adına elindeki bütün kozları oynamaktan kaçınmayacaktır.¹³ Tarihi ve stratejik etkenlerin yanı sıra ekonomik açıdan bakıldığında da Ukrayna'nın önemi açıkça görülebilmektedir. AB'nin Ukrayna dâhil olmak üzere Doğu Avrupa ve Kafkasya ülkelerine uzun vadede serbest ticaret antlaşmaları vaat ettiği Doğu Ortaklığı girişimi Rusya'nın ekonomik güvenliği açısından ciddi riskler taşımaktadır.

Ukrayna ekonomisi önemli ölçüde Rusya'ya bağımlı durumdadır. Bu bağımlılık kısa vadede bakıldığında enerji sektöründen kaynaklanmaktadır. Ancak bağımlılık yaratan uzun vadeli ve yapısal etkenler de mevcuttur. Ukrayna, ihracatının neredeyse üçte birini Rusya'yla gerçekleştirmektedir ve savunma sanayindeki ihracatta Rusya dışında kayda değer bir pazara sahip değildir. Ayrıca Rusya'da yaşayan mil-

11 John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, XCIII/5, 2014, s. 82.

12 Mehmet Seyfettin Erol, "'Ukrayna-Kırım Krizi' ya da 'İkinci Yalta Süreci'", *Karadeniz Araştırmaları*, XI/41, 2014, s. 5-6.

13 Bkz.: Mehmet Seyfettin Erol ve Şafak Oğuz, "Hybrid Warfare Studies and Russia's Example in Crimea", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 9, Sayı 17, Kış 2015, s. 261-277.

yonlarca Ukraynalının ülkelerine gönderdikleri döviz Ukrayna ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır.¹⁴ AB'nin Ukrayna ile geliştirdiği ekonomik ilişkilerde bu bağımlılık meselesi ihmal edilmiş görünmektedir. Diğer yandan Ukrayna BDT Serbest Ticaret bölgesine üye bir devlettir. Ukrayna'nın AB ile serbest ticaret antlaşması ile sonuçlanacak bir ortaklığa gitmesi, AB mallarının Ukrayna üzerinden yasa dışı yollarla Rusya'ya girmesi gibi bir sorun yaratacaktır.¹⁵ AB ülkeleri Doğu Ortaklığı girişimini Rusya'yı tehdit etmek amacıyla geliştirmiş olmasalar bile bu girişim Rusya'ya önemli bir maliyet yüklemektedir. Bu nedenlerle Ukrayna ile ekonomik işbirliğini artırmaya yönelik girişimlerde Rusya ihmal edilmemesi gereken bir aktördür.

Rusya ile Ukrayna arasında kısaca açıklanmaya çalışılan bu bağlar düşünüldüğünde Rusya'nın Ukrayna-Kırım krizinde izlediği politikayı yalnızca yayılcılık ile açıklamak indirgemeci bir yaklaşım olacaktır. Rusya'nın tam anlamıyla demokratik bir yapıya sahip olmadığı ve uzun yıllardır iktidarda bulunan Putin yönetiminin otoriter eğilimler gösterdiği doğru olsa da Kırım'ın ilhakıyla sonuçlanan sürecin daha geniş bir açıklamaya ihtiyacı bulunmaktadır. Bu çalışmada Rusya'nın dış politika yönelimlerine değil de Avrupa güvenliğinin sorunlarına odaklanıldığı için bu konuda ayrıntılı bir analize yer verilmeyecektir ancak bazı tespitlerin ortaya konulması yerinde olacaktır. Bu tespitler Avrupa güvenliğinin temel sorunlarından biri olan Avrupa güvenlik mimarisinde Rusya'nın konumuna dair birtakım ipuçları da sunacaktır.

Öncelikle Rusya'nın yayılcı bir devlet olduğu varsayıldığı takdirde Ukrayna-Kırım krizinde izlediği politikanın ne derece rasyonel olduğunu sorgulamak gerekmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından eski Sovyet ülkelerinde kalan Rus azınlıklar Rus dış politikasının en önemli değişkenlerinden biri olmuştur. Rusya'nın Ukrayna gibi ülkelerde yaşayan Rus azınlıkları ya da Rusya yanlısı nüfuzu mobilize ederek yayılcı politikalarını hayata geçirmesi imkân dâhilinde olmuştur. Ancak Rusya bugüne dek böyle bir politika izlemediği gibi krizin ilk günlerinde dahi Kırım'ı ilhak etme hedefini gösteren bir tutum sergilememiştir. Rus azınlıkların Rusya sınırla-

14 Samuel Charap, "Ukraine: Seeking an Elusive New Normal", *Survival: Global Politics and Strategy*, LVI/3, 2014, s. 87-88.

15 Charap – Troitskiy, *a.g.m.*, s. 53.

rı içinde değil buldukları ülkelerde daha faydalı bir rol oynadıkları değerlendirilmiştir. Nitekim Kırım'daki yoğun Rus nüfuzunun desteği olmadan Ukrayna'da Rus yanlısı yönetimlerin iş başına gelmeleri çok zor görünmektedir.¹⁶ Bu durumda Rusya'nın Ukrayna-Kırım krizinin başından itibaren yayılcı eğilimler taşıdığını ve bu eğilimin sonucu olarak planlı bir şekilde Kırım'ı ilhak ettiğini iddia etmek oldukça basit bir açıklama sunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna-Kırım krizinde izlediği politika tepkisel bir anlam taşımaktadır ve yayılcılığa dayalı açıklama Rusya'nın Ukrayna politikasındaki tepkisel ve köklü değişimi gözden kaçırmaktadır.

Rusya'nın Ukrayna politikasındaki değişim, asla kaybedilmemesi gereken bir ülke olarak Ukrayna'nın ülkesel bütünlüğünü ve uluslararası alandaki aktörlük vasıflarını yitirmesi kaydıyla gözden çıkarılması yönündedir. Bir başka deyişle Rusya Batılı ülkelerin etkinlik kurmak istedikleri ve Rus ekseninden çıkarmak istedikleri Ukrayna'nın anlamlı ve bütünlüklü bir aktör olma yeteneklerini büyük ölçüde elinden almak istemiştir. Bunun yanı sıra kendi savunma yapılanması açısından büyük önem taşıyan Kırım'ı ilhak etmiş, Ukrayna'nın doğusunda yeni kriz alanları yaratmıştır. Böylece Avrupa açısından üzerinde nüfuz kurulmak istenen istikrarlı ve güvenli bir ülke yerine, Avrupa'nın dışında tutulmak istenecek istikrarsız bir kriz alanı oluşturulmuştur. Ayrıca Rusya Batılı ülkelerle ilişkilerinde yeni bir pazarlık kozu elde etmiştir.

Ukrayna'nın Rusya için taşıdığı öneme ve Rusya'nın Ukrayna politikasında yaşanan gelişmelere bakıldığında görülmektedir ki ABD ve AB Rusya'yı Avrupa güvenliğinin dışına ittikleri gibi Rusya'nın güvenlik ihtiyaçlarını da görmezden gelmektedirler. Rusya açısından kritik önem taşıyan bir ülkede atılan tek taraflı adımların riskli sonuçlar doğuracağı ve Rusya'yı marjinalleştireceği gerçeği ABD ve AB tarafından doğru analiz edilememiştir. Dolayısıyla Avrupa güvenliğindeki mevcut sorunlar yeterince ağırken, Ukrayna-Kırım krizi yeni büyük sorunları beraberinde getirmiştir.

16 Samuel Charap – Keith Darden, "Russia and Ukraine", *Survival: Global Politics and Strategy*, LVI/2, 2014, s. 12.

Yeni Soğuk Savaş

Ukrayna krizi yorumlanırken Avrupa güvenlik mimarisinin karşılaştığı temel sorunlara bakılması aydınlatıcı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu çalışmada ortaya konulmak istendiği üzere Avrupa güvenliğinin en önemli sorunlarının başında Rusya ile kurulacak güvenlik ilişkisinin mahiyeti gelmektedir. Bu noktada Rusya'nın Avrupa güvenliğinin kurumsal yapısının dışında tutulduğu görülmektedir. Rusyasız bir Avrupa güvenliği inşa edilmek istenmesi Moskova yönetimi tarafından sadece Rusyasız değil aynı zamanda Rusya'ya karşı ve düşman bir Avrupa inşa edilmek istendiği şeklinde algılanmıştır. Ukrayna krizine yol açan temel dinamiklerden biri bu algı olmuştur. Ukrayna krizi sonrasında ise zayıf da olsa varlığını sürdüren işbirliği mekanizmalarının tamamen ortadan kalkacağı ve yeni bir Soğuk Savaşın başlayacağı yorumları dile getirilmektedir.¹⁷ Bir başka deyişle Avrupa güvenlik mimarisinde Rusya sorunu blok siyasetiyle ya da kutupluluk yaklaşımıyla değerlendirilmeye devam etmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel aktörler arasındaki ilişkileri blok siyasetiyle ya da kutupluluk yaklaşımları ile açıklamak kolay değildir. Bir kere Soğuk Savaş karakteristik birtakım özellikleriyle diğerlerinden ayrılan bir uluslararası düzeni ifade etmektedir. Belirgin olarak tanımlanmış iki kutuplu sistem, Doğu ve Batı blokları arasında şiddetli bir ideolojik rekabet, eşi benzeri görülmemiş bir silahlanma yarışı, blokları karşı karşıya getiren yerel ve bölgesel çatışmalar bu karakteristik özelliklerden bazılarıdır. Günümüz uluslararası sistemi ise bu özellikleri tam anlamıyla karşılamadığı gibi Batılı ülkelerin Rusya ile mevcut ilişkilerini de açıklamamıza yardımcı olmamaktadır.

Mevcut uluslararası sistemi tanımlamak bu makalenin sınırlarını aşmakla birlikte bu sistemin en belirgin özelliklerinden biri olan karşılıklı bağımlılık olgusu üzerinde durmaya değer bir konudur. Büyük güçler artık farklı siyasal kimlikleri¹⁸, yönetim modellerini ve siyasal

17 Örneğin bkz. Robert Legvold, *Return to Cold War*; Polity Press, Cambridge 2016. Marvin Kalb, *Imperial Gamble: Putin, Ukraine, and the New Cold War*; Brookings Institution Press, 2015. Edward Lucas, *The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West*, 3. Eds., Palgrave Macmillan, Londra 2014.

18 Kimlik hakkında bkz.: .: Kadir Ertaç Çelik, "Kazakistan'da Kimlik ve Dış Politika", Mehmet Seyfettin Erol ve Yavuz Gürler (Ed.), *Türk Dünyası 25 Yıllığı*, Akçağ Yayınları, Ankara

hedefleri benimseseler de aynı küresel ekonomik sistem içerisinde hareket etmektedirler. Dolayısıyla birbirleriyle belirli alanlarda rekabet ederken başka alanlarda eşzamanlı olarak işbirliği halinde olabilmektedirler.¹⁹

Rusya Avrupa güvenliği açısından bir rakip haline gelmişse de küresel ekonomik sistemle bütünleşmiş bir aktördür. Uygulanan ekonomik yaptırımlar Rus ekonomisini olumsuz etkilese de bunlar halen yaşamsal alanları kapsamamaktadır. Yaptırımların kritik alanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi ve sıkılaştırılması Avrupa ekonomisine de ciddi hasar verebilecektir.²⁰ Dolayısıyla mevcut uluslararası sistemde rekabet halindeki aktörler bile karşılıklı bağımlılık ilişkisinin etkilerinden tamamen sıyrılamamaktadır. Üstelik ekonomik açıdan bakıldığında giderek çok kutuplu bir düzenin hâkim hale geldiği görülmektedir. Özellikle 2007 finans krizi sonrasında gelişmekte olan ekonomilerin önem kazandıkları bir süreç başlamış durumdadır. Rusya'nın son yıllarda Çin'le kurduğu ekonomik ilişkiler ve özellikle enerji alanında geliştirilen projeler büyük önem taşımaktadır. Avrupa'yla ticari ilişkiler ne kadar kötü olursa olsun Rusya'nın ekonomik yaptırımlara karşı güçlü bir direnç gösterebileceği söylenebilir.²¹

Rusya'yı yaptırımlarla dizginlemenin ne kadar zor olduğunu gösteren bir diğer önemli konu ise uluslararası güvenlik ortamıdır. Rusya'nın Suriye'de oynadığı rol ve Ortadoğu'da artan etkinliği bölgedeki güvenlik sorunlarının çözümünde Rusya'yı çok önemli bir konuma getirmiştir. Ekonomik alanda olduğu kadar güçlü bir karşılıklı bağımlılık söz konusu olmasa da Suriye krizinin sona erdirilmesi açısından Rusya'ya artık daha fazla rol düşmektedir. Rusya Ortadoğu'yu tek başına yeniden şekillendirme yeteneğinden henüz yoksundur ancak oyun kurucu bir aktör haline gelmiştir. Nitekim Suriye'de Daeş'in ortaya çıkması ve Esad rejiminin ehveni şer haline gelmesi sonrasında ABD Esad karşıtı politikasını yumuşatmıştır. Bu nedenle ABD yönetiminin Esad'ın yanında yer alan Rusya'nın yeni rolünü kabullenme eğiliminde olduğu görül-

2016, s. 149-153

19 Nadezhda K. Arbatova – Alexander A. Dynkin, "World Order after Ukraine", *Survival: Global Politics and Strategy*, LVIII/1, 2016, s. 72-73.

20 Mearsheimer, *a.g.m.*, s. 86.

21 F. Stephen Larrabee vd., *The Ukrainian Crisis and European Security Implications for the United States and U.S. Army*; RAND Corporation, Santa Monica, Calif. 2015, s. 21-22.

mektedir. Dolayısıyla Suriye’de Rusya’ya olan ihtiyacın artması Ukrayna nedeniyle uygulanacak yaptırımların sertleşmesine engel olmaktadır.

Ekonomik karşılıklı bağımlılık ve güvenlik alanındaki çeşitli ortak çıkar ilişkileri Ukrayna krizinin çözümlenmesinde blok siyasetini anlamsız hale getirmekte, Rusya’ya uygulanan yaptırımlar caydırıcı nitelik taşımamaktadır. Ancak Rusya da meseleyi aynı bakış açısıyla değerlendirmektedir. Avrupa güvenlik mimarisinin dışında kalan Rusya, Avrupa güvenliğinde yaşanan ve kendisini de ilgilendiren pek çok sorunda sesini duyurabileceği ve taleplerini dile getirebileceği kurumsal mekanizmalardan mahrumdur.²² Bu temel sorun Yugoslavya’nın dağılma sürecinde, Kosova krizinde, yakın Rus çevresindeki ülkelerin NATO ve AB ile kurduğu ilişkilerde gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla Rusya Soğuk Savaş bittiği halde Batı ittifakının varlığını sürdürdüğü ve kendisine karşı bir yapılanmayı muhafaza ettiğini düşünmektedir. Yani Rusya da Batı ittifakı ile ilişkilerini blok siyaseti ya da kutupluluk yaklaşımı açısından değerlendirmektedir.

Rusya uluslararası güvenlik alanında Batılı ülkelerle rekabetini sıfır toplamlı bir oyun olarak görmektedir. Bu bağlamda tüm çatışmaları ya da krizleri birbiriyle bağlantılı ve Batı ittifakının bütünlüğünü zayıflatan fırsatlar olarak değerlendirmektedir.²³ Rusya’nın Suriye’de attığı adımlar sonrasında Suriye krizi ile Ukrayna krizinin dolaylı olarak bağlantılı hale gelmesi bu yaklaşımın en açık örneğidir.

Rusya ile nasıl bir güvenlik ilişkisinin kurulacağını belirlerken yantılanması gereken temel soru Soğuk Savaş sonrası dönemde izlediği dış politika göz önünde bulundurulduğunda Rusya’nın Batı için normal bir ortak olup olamayacağıdır.²⁴ Rusya’nın Soğuk Savaş sonrasında Batıya karşı düşmanca bir politika izlediği kabulüyle bu soruya olumsuz bir yanıt verildiğinde Rusya’yla gerçek bir ortaklığın kurulamayacağı kabul edilmiş olacaktır. Bir başka deyişle Batı ile Rusya

22 Samuel Layton, “Reframing European security: Russia’s proposal for a new European security architecture”, *International Relations*, XXVIII/1, 2014, s. 28.

23 Svante E. Cornell, “The Fallacy of ‘Compartmentalisation’: the West and Russia from Ukraine to Syria”, *European View*, XV/1, 2016, s. 97-109.

24 Samuel Charap – Jeremy Shapiro, “A New European Security Order: The Ukraine Crisis and the Missing Post-Cold War Bargain”, *Les notes de la Fondation pour la Recherche Stratégique*, Sayı: 15, 2014, s. 2.

arasındaki çatışma kaçınılmaz olacaktır. Ukrayna krizinin çözümü için izlenecek yol da yaptırımların sıkılaştırılması olacaktır. Diğer yandan bu soruya olumlu bir yanıt da verilebilir. Bu durumda Avrupa güvenliğindeki kurumsal genişlemede bir dizi yanlış hesaplar nedeniyle Rusya ile uyum sağlanamadığı varsayımıyla hareket edilecektir. Ukrayna krizinin çözümü için izlenecek yol ise uygulanan yaptırımların gevşetilmesi ve Avrupa güvenlik mimarisinde Rusya'ya açık bir kapı bırakılması olacaktır. Dolayısıyla hangi yol izlenirse izlensin sorunun çözümü Avrupa güvenliğinin kurumsal yapısını ilgilendiren sonuçlar doğuracaktır. Bu açıdan Avrupa güvenliğinin karşılaştığı diğer kurumsal sorunlar da bu süreci yakından ilgilendirmektedir.

Avrupa Güvenlik Mimarisinin Geleceği

Avrupa güvenliğinin kurumsal mimarisinde Rusya'nın nasıl konumlandırılacağı dışında pek çok sorun önemli belirsizliklere yol açmaktadır. Ukrayna krizi bu sorunlara yeni dinamikler kazandırmıştır. Ayrıca bu sorunlar Ukrayna krizinin nasıl çözümleneceğini etkileyecek potansiyeldedir. Bu açıdan Avrupa güvenlik kurumlarının bu sorunlara nasıl çözümler üreteceği üzerinde durulması gerekmektedir.

NATO genişlemesinin ne kadar süreceği ve ittifakın sınırlarının nerede biteceği Avrupa güvenliğinin temel sorunlarının başında gelmektedir. NATO genişlemesi Rusya'nın itirazlarına rağmen 2008 yılına dek sorunsuz bir şekilde ilerlemiştir. Ancak 2008 yılında Gürcistan ve Ukrayna'nın tarih verilmese de bir gün NATO'ya üye olacaklarının ilan edilmesi meseleyi karmaşıklştırmıştır. 2008 Rusya-Gürcistan savaşı ve nihayet 2014 Ukrayna krizi NATO genişlemesinin ne kadar ileri gideceği sorusunu kritik bir soruya dönüştürmüştür. Sınır anlaşmazlıkları yaşayan, devlet yönetiminin bir ölçüde işlevsizleştiği, bölünme riskiyle karşı karşıya olan Ukrayna gibi büyük bir ülkenin NATO'ya üyeliği ittifakın geleceği açısından önem taşımaktadır.²⁵ NATO'nun bu gibi temel sorunları bünyesine dahil etmesi halinde Avrupa güvenliğine katkı mı sağlayacağı yoksa zarar mı vereceği tartışmalı bir meseledir.

25 Karl-Heinz Kamp, "From Wales to Warsaw: NATO's Future beyond the Ukraine Crisis", *American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*, XXXVI/6, 2014, s. 262-263.

NATO üyeliği hedefi taşıyan diğer ülkeler daha az sorunlu değildir. Örneğin Karadağ'ın üyelik süreci tamamlanma aşamasına gelmiştir ve Rusya'nın itirazları söz konusudur. Makedonya'nın üyeliği ise Yunanistan'la yaşadığı isim anlaşmazlığı nedeniyle sorun yaratabilecek bir süreçtir. Bu örnekler NATO'nun genişleme sürecinin pürüzlerle dolu olduğunu göstermektedir.

NATO'yla ilgili bir diğer sorun ortak ülkelerle nasıl bir ilişki kurulacağından kaynaklanmaktadır. NATO'nun Batı Avrupa'da İsveç, Finlandiya, Avusturya ile Doğu Avrupa'da Ukrayna ve Gürcistan ile Asya'da Avusturalya ve Güney Kore ile Akdeniz Diyalogu çerçevesinde Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile kurduğu ortaklık programları bulunmaktadır. Bu ortaklık programları İttifak üyesi ülkelerin komşu coğrafyalarının istikrar kazanması için kullanılan en temel araçtır. Ukrayna krizi ortaklık programlarının önemini artırmıştır. Ukrayna krizinin yanı sıra genel anlamda Avrupa'nın yakın coğrafyasında artan risk ve belirsizlikler ortaklık programlarının stratejik değerini artırmıştır. Dolayısıyla bu ortaklık programlarının stratejik hedeflerinin neler olduğu ve ortak ülkelere ne gibi güvenlik garantileri sunulduğu konusu önem kazanmaktadır.²⁶

Avrupa güvenliğinin karşılaştığı başka bir sorun ise Avrupa güvenliğinde ABD'nin oynadığı roldür. Soğuk Savaş sonrasında ABD Avrupa'yı oldukça istikrarlı ve güvenli bir bölge olarak değerlendirmiş ve ilgisini başta Asya ve Ortadoğu olmak üzere dünyanın başka bölgelerine kaydırmayı planlamıştır. Ancak Ukrayna krizi Avrupa'nın istikrar ve güvenliğinde yeni riskler yaratmıştır. Bu risk Rusya'nın artık bir ortaktan ziyade rakibe dönüşmesinden kaynaklanmaktadır.²⁷ Dolayısıyla ABD için Avrupa güvenliği önemini korumaktadır. Ancak bu durum ABD'nin Avrupa güvenliğinde daha aktif hale geleceği ve güvenlik garantilerini güçlendireceği anlamına gelmemektedir.

ABD'nin pek çok uluslararası güvenlik sorununda Rusya'nın işbirliğine ihtiyacı bulunmaktadır. Suriye iç savaşı, küresel terörle mü-

26 Mikkel Vedby Rasmussen vd., *The Ukraine Crisis and the End of the Post-Cold War European Order: Options for NATO and the EU*, Centre for Military Studies University of Copenhagen, Kopenhagen 2014, s. 28-29.

27 Larrabee vd., *a.g.e.*, s. 41.

cadele, Afganistan'ın istikrarı, Ortadoğu barış süreci, İran'ın nükleer programı bu güvenlik sorunlarının bazılarıdır.²⁸ ABD'nin Rusya ile işbirliğine duyduğu bu ihtiyaç ABD ile Avrupa arasında bir çıkar farklılaşması yaratabilir. Son yıllarda NATO'nun yük paylaşımı ve başka birçok konuda buna benzer farklılaşmalar halihazırda ortaya çıkmış durumdadır. Trump yönetiminin NATO'ya eleştirel yaklaşması ve Avrupalıların kendi güvenlikleri için daha fazlasını yapmaları gerektiğinin altını çizmesi yaşanan çıkar farklılaşmasını derinleştirebilir. Dolayısıyla ABD'nin Avrupalı müttefiklerine sunduğu güvenlik garantilerinin durumu ve ABD-AB arasında nasıl bir denge kurulacağı gibi konular hem Ukrayna krizinin nasıl seyredeceği hem de Avrupa güvenlik mimarisinin geleceği açısından temel sorunlardan birini oluşturmaktadır.

Avrupa'nın son yıllarda yaşadığı içsel sorunlar Ukrayna krizi sonrasında Rusya'ya güçlü bir yanıt verilmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla bu sorunlar sadece Rusya ile ilişkileri değil Avrupa güvenlik mimarisinin geleceğini de etkilemektedir. Öncelikle 2007 finans krizi AB sisteminin ve üye ülkelerin ekonomik ve toplumsal temellerini derinden sarsmıştır. Oysa Ukrayna krizi sonrasında Rusya'ya uygulanan yaptırımlar çok ciddi bir ekonomik kaynak gerektirmektedir. İkincisi İngiltere'nin AB'den ayrılma kararı ve genel anlamda AB bütünleşmesinin yaşadığı kriz AB ülkelerini dış tehditlere karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Bir başka deyişle Avrupa'nın daha önce olmadığı kadar kırılgan olduğu, kendi iç işleriyle fazlasıyla meşgul olduğu, güçlü bir siyasal liderlikten mahrum olduğu ve geleceğine dair hayati kararların eşliğinde olduğu bir dönemde Ukrayna krizi patlak vermiş ve AB Rusya kaynaklı güvenlik sorunlarıyla baş etmek zorunda kalmıştır.²⁹ Avrupa'nın yaşadığı bu içsel sorunlar Ukrayna krizi ile birleştiğinde Avrupa güvenlik kurumlarının kırılganlığı artmaktadır.

Avrupa bütünleşmesinin içinde bulunduğu kriz AB'nin yakın çevresindeki ülkeleri cezbetme ve onların yapısal dönüşümlerine dayanak oluşturma yeteneğini zayıflatmıştır. Ayrışma yönünde güçlenen eğilim AB'nin itici gücü olan temel değerlerini, yani demokrasiyi, bireysel

28 Mearsheimer, *a.g.m.*, s. 89.

29 Artis Pabriks, "European Security: Stop Sleeping and Wake Up", *European View*, XIII/2, 2014, 265.

özgürlükleri ve refah sistemini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla dünya politikasında yumuşak güç unsurları ile öne çıkan AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası süreçten olumsuz etkilenmektedir. Rusya ile yaşanan kutuplaşma sert güç unsurlarına ihtiyacı yeniden gündeme getirmektedir. Kısaca Avrupa bütünleşmesinde yaşanan kriz jeopolitik bir krize dönüşmektedir.³⁰

Avrupa güvenlik mimarisi çok ciddi yapısal sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar varlığını sürdürürken Avrupa güvenlik kurumları Ukrayna krizine yapıcı bir çözüm bulmakta zorlanmaktadır. Diğer yandan Ukrayna krizi ve sonrasında Rusya ile yaşanan sorunlar Avrupa güvenliğinin yapısal sorunlarını daha da karmaşık hale getirmektedir.

Sonuç

Ukrayna krizini yalnızca Rusya'nın yayılmacı ve saldırgan politikası ile açıklamak Avrupa güvenliğindeki yapısal sorunlar ile Ukrayna krizi arasındaki bağlantının gözden kaçmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada iddia edildiği üzere Ukrayna krizini ortaya çıkaran temel sorunların başında Avrupa güvenlik mimarisindeki yapısal sorunlar gelmektedir. En temel sorun ise Rusya'nın bu güvenlik mimarisinin dışında kalmasıdır. Rusya'nın güvenlik ihtiyaçları ve tehdit algılamaları Avrupa güvenlik kurumlarının şekillenmesinde herhangi bir rol oynamamaktadır. Bu nedenle Ukrayna'nın Rusya için ne kadar önemli olduğu, Ukrayna'da Rus karşıtı bir siyasi yapının Rusya için neden yaşamsal bir tehdit olarak algılandığı doğru tahlil edilememiştir. Avrupa ülkelerinin bakış açısı Ukrayna'nın kiminle ittifak yapacağına karar verme özgürlüğü olduğu ve Rusya'nın Ukrayna'yı Batı ile ittifak kurmaktan alıkoyma hakkına sahip olmadığı şeklindedir. Ancak bir büyük gücün kendisi için bu kadar stratejik önemde bir ülkenin rakip bir blok ile ittifak kurmasına itiraz etmemesi uluslararası politikanın gerçekleşmesine uygun değildir.

Avrupa güvenlik kurumları ile Rusya arasında dengeli ve sağlıklı bir ilişki kurulmadığı gibi Ukrayna krizi bu ilişkiye yeni dinamikler

30 Richard Sakwa, "The Death of Europe? Continental Fates after Ukraine", *International Affairs*, XCI/3, 2015, s. 577-578.

kazandırmıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın doğusunda yürüttüğü askeri faaliyet ile sınır güvenliğini tehdit etmesi Avrupa güvenliği için ciddi bir risk yaratmaktadır. Rusya Batılı ülkelerin etkinlik kurmak istedikleri ve Rus ekseninden çıkarmak istedikleri Ukrayna'nın anlamlı ve bütünlüklü bir aktör olma vasıflarını ortadan kaldıracak girişimlerde bulunmuştur. Böylece Avrupa açısından üzerinde nüfuz kurulmak istenen istikrarlı ve güvenli bir ülke yerine, Avrupa'nın dışında tutulmak istenecek istikrarsız bir kriz alanı ortaya çıkmıştır.

Ukrayna krizi sonrasında Batı ittifakı ile Rusya arasındaki ilişki blok siyasetiyle ya da kutupluluk yaklaşımıyla tanımlanmaktadır. Avrupa güvenlik kurumları Rusya'yı uluslararası sistemin temel ilkelelerini hiçe sayan yayılmacı ve saldırgan bir devlet olarak görmektedir. Rusya ise Avrupa güvenliğindeki genişleme sürecini kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır. Karşılıklı tehdit algısı yeni bir soğuk savaş olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme sorunun çözümü de zorlaştırmaktadır.

Sorunun çözümünü zorlaştıran bir diğer neden Avrupa güvenliğinde yaşanan diğer yapısal sorunlardır. Avrupa güvenliğinin iki temel kurumu olan AB ile NATO arasında nasıl bir denge kurulacağı, NATO'nun daha ne kadar genişleyeceği, ABD'nin Avrupa güvenliği için sunduğu garantilerin geçerliliği, Avrupa bütünleşmesinin geleceği ve daha pek çok yapısal sorun Ukrayna krizini ikinci plana itmektedir. Ancak bütün bu sorunlar Ukrayna krizi sonrasında yeni dinamikler kazanmış ve daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Dolayısıyla Avrupa açısından birinci gündem maddesi bir bütün olarak Avrupa güvenlik yapılanmasının içinde bulunduğu durumdan nasıl çıkılacağıdır.

KAYNAKÇA

- ARBATOVA Nadezhda K. – Alexander A. Dynkin, “World Order after Ukraine”, *Survival: Global Politics and Strategy*, LVIII/1, 2016, s. 71-90.
- BARANOVSKY Vladimir, “Russia: A Part of Europe or Apart from Europe?”, *International Affairs*, LXXVI/3, 2000, s. 443-458.
- CHARAP Samuel, “Ukraine: Seeking an Elusive New Normal”, *Survival: Global Politics and Strategy*, LVI/3, 2014, s. 85-94.
- CHARAP Samuel – Keith Darden, “Russia and Ukraine”, *Survival: Global Politics and Strategy*, LVI/2, 2014, s. 7-14.
- CHARAP Samuel – Jeremy Shapiro, “A New European Security Order: The Ukraine Crisis and the Missing Post-Cold War Bargain”, *Les notes de la Fondation pour la Recherche Stratégique*, Sayı:15, 2014.
- CHARAP Samuel – Mikhail Troitskiy, “Russia, the West and the Integration Dilemma”, *Survival: Global Politics and Strategy*, LV/6, 2013, s. 49-62.
- CORNELL Svante E., “The Fallacy of ‘Compartmentalisation’: the West and Russia from Ukraine to Syria”, *European View*, XV/1, 2016, s. 97-109.
- ÇELİK, Kadir Ertaç, “Kazakistan’da Kimlik ve Dış Politika”, Mehmet Seyfettin Erol ve Yavuz Gürler (Ed.), *Türk Dünyası 25 Yıllığı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 149-156.
- EROL Mehmet Seyfettin ve Şafak Oğuz, “Hybrid Warfare Studies and Russia’s Example in Crimea”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 9, Sayı 17, Kış 2015, s. 261-277.
- EROL Mehmet Seyfettin, “‘Ukrayna-Kırım Krizi’ ya da ‘İkinci Yalta Süreci’”. *Karadeniz Araştırmaları*, XI/41, 2014, s. 1-14.
- EROL Mehmet Seyfettin – Aidarbek Amirbek, “Avrasya’da Yeni Tehditler ve Güvenlik Arayışı: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü’nün Geleceği”, Mehmet Seyfettin Erol, der., *Türk Dış Politika*

sında Strateji Arayışları: Türkiye'nin Güncel Güvenlik Sorunları: Ülkeler, Bölgeler, Örgütler, Barış Kitabevi, Ankara 2011, s. 313-334.

HIGASHINO Atsuko, "For the Sake of 'Peace and Security'? The Role of Security in the European Union Enlargement Eastwards", *Cooperation and Conflict*, XXXIX/4, 2004, s. 347-368.

KALB Marvin, *Imperial Gamble: Putin, Ukraine, and the New Cold War*, Brookings Institution Press, 2015.

KAMP Karl-Heinz, "From Wales to Warsaw: NATO's Future beyond the Ukraine Crisis", *American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy*, XXXVI/6, 2014, s. 361-365.

LARRABEE F. Stephen vd., *The Ukrainian Crisis and European Security Implications for the United States and U.S. Army*, RAND Corporation, Santa Monica, Calif. 2015.

LAYTON Samuel, "Reframing European security: Russia's proposal for a new European security architecture", *International Relations*, XXVIII/1, 2014, s. 25-45.

LEGVOLD Robert, *Return to Cold War*, Polity Press, Cambridge 2016.

LUCAS Edward, *The New Cold War: Putin's Russia and the Threat to the West*, 3. Eds., Palgrave Macmillan, Londra 2014.

MEARSHEIMER John J., "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, XCIII/5, 2014, s. 77-89.

North Atlantic Council, *London Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council*, Londra 5-6 Temmuz 1990, 28 Nisan 2017, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm>.

North Atlantic Council, *Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government Participating in the Mee-*

ting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008, Bükreş, 28 Nisan 2017, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm.

PABRIKS Artis, “European Security: Stop Sleeping and Wake Up”, *European View*, XIII/2, 2014, s. 259-268.

RASMUSSEN Mikkel Vedby vd., *The Ukraine Crisis and the End of the Post-Cold War European Order: Options for NATO and the EU*, Centre for Military Studies University of Copenhagen, Kopenhagen 2014.

SAKWA Richard, “The Death of Europe? Continental Fates after Ukraine”, *International Affairs*, XCI/3, 2015, s. 553-579.

TRENIN Dmitri, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, DC 2002.

WALKER Edward W., “Between East and West: NATO Enlargement and the Geopolitics of the Ukraine Crisis”. Agnieszka Pikulicka-Wilczewska – Richard Sakwa, der., *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, E-International Relations Publishing, Bristol 2015, s. 141-154.

WÆVER Ole, “The European Security Triangle”, Jaap de Wilde, der., *Organized Anarchy in Europe: The Role of States and Intergovernmental Organizations*, Tauris, London 1995, s. 245–266.

WÆVER Ole, “European Security Identities”, *Journal of Common Market Studies*, XXXIV/1, 1996, s. 103-132.

Structured Abstract

In recent years, European security has faced important problems at the institutional level. One of the two main institutions of European security is NATO and the other is the EU. In the post-Cold War order, NATO is faced with a lot of institutional challenges. Some of these challenges are how to deal with new risks and threats posed by the enlargement process, to establish the balance between the US and the EU and to define NATO's global security mission. The EU is facing deeper problems such as the adaptation to the new structure of the Common Foreign and Security Policy reformed by Lisbon Treaty, increased risks and threats in the near abroad of the EU, the social and political consequences of the euro crisis, Britain's decision to leave the Union and the rise of anti-EU political parties. All these problems make the institutional structure of European security fragile.

The structural problems of European security make it hard to respond effectively to the Ukrainian crisis. Moreover, the Ukrainian crisis gave new dimensions and dynamics to these problems and made them more difficult to solve.

The literature on the Ukrainian crisis and the rhetoric of the western security actors explain the crisis with Russian expansionism. Indeed, Russia's annexation of Crimea and invasion of eastern Ukraine not only threaten European security but also threaten the basic principles of the international system. However, the main thesis of this study is that the structural problems of European security architecture are one of the most important dynamics that caused the Ukrainian crisis. In other words, the Ukrainian crisis is not the cause of the structural problems of European security but the result of them.

One of the important problems faced by European security comes from the fact that Russia is excluded from European security institutions and its security needs are not reflected in these institutions. Moreover, the two major institutions of European security –NATO and EU- are expanding to include Russia's near abroad. This situation is perceived as a threat by Russia. After the Ukrainian crisis, Russia became more of an adversary than a partner.

European security actors did not correctly understand how important Ukraine is for Russia and why anti-Russian political stance in Ukraine is perceived as a vital threat to Russia. European leaders claim that Ukraine has the right to determine whom it wants to ally with and that Russia has no right to prevent Ukraine from joining the European security institutions. However, the truth about international politics is that any great power the size of Russia will not allow a country of such strategic importance to form an alliance with a rival block.

The European security institutions couldn't achieve a balanced and healthy relationship with Russia. The Ukrainian crisis has brought new dynamics to this relationship. Russia's annexation of Crimea and invasion of eastern Ukraine pose serious security challenges to Europe. Russia had intervened into the territorial integrity and sovereignty of Ukraine and created a new frozen conflict in the east of the country. Thus, Ukraine has become an unstable area of the crisis in which Europe will want to stay away.

The relationship between the Western alliance and Russia is defined by outdated block approach by European security institutions. The Europeans see Russia as an expansionist and aggressive state that disregards the basic principles of the international system. In Russia's view, NATO expansion creates new tensions in European security. The mutual threat perception is regarded as a new cold war. This assessment also makes it difficult to solve the Ukrainian crisis.

Another problem that makes it difficult to solve the crisis is other structural problems in European security. These problems push the Ukrainian crisis to the second plan. But all these complications have gained new dynamics after the Ukrainian crisis and have become even more intractable. Therefore, the main problem for Europe is not the Ukrainian crisis but the structural problems of European security.